

Э. Рымаровіч. Камяні

6. Падбярыце фразеалагізмы са словам *камень*, растлумачце іх значэнне.

7. Прыдумайце ўласную гісторыю пра камень-валун, ужываючы абраныя вобразныя выслоўі.

8. Наладзьце экскурсію (звычайную або завочную) у Музей валуноў у Мінску і падзяліцеся сваімі ўражаннямі.

9. Прачытайце артыкул «Музей валуноў» і адкажыце на пытанне да яго.

Якуб КОЛАС

Вобразы мілыя роднага краю,
Смутац і радасць мая!
Што маё сэрца да вас парывае?
Чым так прыкованы я...

Якуб Колас.

Якуб Колас (Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч) — народны паэт Беларусі, адзін з заснавальнікаў нацыянальнай мастацкай прозы і беларускай літаратурнай мовы, выдатны педагог, вучоны, грамадскі дзеяч. Нарадзіўся 3 лістапада 1882 года ў вёсцы Акінчыцы (цяпер у межах г. Стоўбцы) Мінскай вобласці ў сям’і лесніка.

Дзяцінства будучага пісьменніка прайшло ў лясной глушы на Нёмане. Уражлівая душа хлопчыка адгукалася на таямнічыя і незвычайныя гісторыі, пачутыя ад сваякоў і вяскоўцаў. Аднойчы цясляр, што дапамагаў бацькам у Альбучці ставіць новую леснічоўку, расказваў хлопчыку легенду пра чароўную папараць-кветку, пялёстак якой выпадкова дастаўся парабку Ясю. Кастусь перабіў аповед цесляра: «Калі б я знайшоў той пялёстак, дык папрасіў бы кніг... Яшчэ хацеў бы навучыцца разумець, аб чым пяюць птушкі, думаюць звяры, шэпчуцца дрэвы і краскі».

Пра свае першыя літаратурныя спробы Якуб Колас успамінаў: «У Альбучці, калі мне было 12 гадоў, я пачаў спрабаваць і свае літаратурныя сілы. Памятаю, прачытаў бацьку свой верш “Вясна”. Ён праслухаў уважліва, потым запытаў, ці праўда, што гэта напісаў я, і даў рубель гасцінца».

Якуб Колас пачаў займацца літаратурнай творчасцю яшчэ падчас вучобы ў Нясвіжскай настаўніцкай семінарыі. Любоў да роднага краю, захапленне яго маляўнічай прыродай, спачуванне простым беларусам, нястомная самаахвярная праца, самаадукацыя і прыродныя здольнасці дапамаглі Якубу Коласу стаць таленавітым і славутым пісьменнікам, стваральнікам неўміручых паэтычных шэдэўраў — паэм «Новая зямля» і «Сымон-музыка», шматлікіх вершаваных і пражайтных твораў.

Імя народнага песняра з любоўю ўшаноўвае беларускі народ, яно прысвоена многім культурным і асветніцкім установам нашай краіны і вядома далёка за межамі Беларусі. 13 жніўня 1956 года не стала славутага паэта. Якуб Колас пахаваны ў Мінску на Вайсковых могілках.

Значнае месца ў творчай спадчыне пісьменніка займае зборнік «Казкі жыцця» — цыкл алегарычных (іншасказальных) апавяданняў. Казка «Жывая вада» была ўпершыню надрукавана ў 1907 годзе ў газеце «Наша ніва».

1. Якія творы Якуба Коласа вы читалі? Падзяліцеся ўражаннямі.
2. Што такое *жывая вада* ў народных казках? Прыгадайце вядомыя вам казкі, дзе героі карыстаюцца *жывой вадой*.

Жывая вада

I

Даўно-даўно, не за нашу памяць было гэта.

Шчаслівы то быў куточак белага свету.

Вольна жылося людзям у той краіне. Ніхто іх не гнаў, ніхто іх не крыўдзіў, нікому яны не належалі. Багатая, урадлівая была іх зямля. Шырока раскінуліся іх палі, зялёныя травы сенажацей калыхаліся на ветры. Ціха і весела смяяліся кветкі, пазіраючы сваімі пахучымі галоўкамі ў раку, якая пайла ўвесь той кут і тых, хто жыў і рос там, і давала яму жыццё. Усё жыло каля ракі, гэту раку людзі называлі Жывою Вадою. Усё жывое і нежывое любіла яе, і песні волі разліваліся па ўсіх кутках шчаслівай старонкі.

Але нядоўга астаецца шчасце на адным месцы. Пакінула яно і той слаўны куточак.

Нешта страшнае і незразумелае для чалавека зрабілася там. Нейкая сіла пазайздросціла шчасцю людзей.

У тым месцы, адкуль выцякала Жывая Вада, зямля стала ўспучвацца. Хутка, як грыб, вырастала гара. А Жывая Вада пачала павольна мялець і хутка зусім згінула дзесьці ў зямлі. Толькі след, дзе цякла яна, надоўга астаўся на зямлі і гаварыў людзям пра даўнейшае жыццё.

Гара ўсё расла. Праходзіў час, пусцела зямля, з гары сыпаўся жоўты пясок і засцілаў ураджайны грунт. Людзі збяднелі, птушкі разляцеліся. Не чутно ўжо было там вясёлых песень. Толькі арлы ды каршуны вілі свае гнёзды на высокай гары, што ўсмактала ў сябе Жывую Вадку.

II

Бяднеў год ад году колісь багаты край. Ураджайны грунт засыпаўся пяском. Многа працавалі людзі, многа пралівалі поту, а праца іх прападала, і скупа плаціла зямля за іх работу і пакуту. Развяліся чэрві на іх агародах — некаму было зніштажаць іх, бо каршуны і ястрабы разагналі птушак.

Расказваў бацька сыну пра даўнейшае жыццё — пра багацце іх краю, пра гару, якая глынула іх Жывую Вадку, сама стала

расці, а жыццё ўсяго краю прысудзіла да маруднай смерці. Глухая злосць на праклятую гару падымалася ў сэрцы людзей, бо памяць аб Жывой Вадзе не забывалася.

Нямала знаходзілася смелых людзей, якія ішлі на гару шукаць Жывой Вады. Бралі яны рыдлёўкі, акапвалі гару. Але з гары сыпаліся на іх камяні, разбівалі ім галовы. Каршуны і ястрабы зляталіся хмарамі, выдзёўбвалі ім вочы. А пугач і сава ўночы спявалі ім «вечны спакой» сваім жудасным крыкам.

Многа, многа людскіх касцей валялася навокал гары, а каршуны і крумкачы разносілі іх па ўсіх кутках спустошанага краю. І людзі празвалі сваю старонку Мёртвым Полем.

Дзіка і пуста стала ў Мёртвым Полі. Людзі хадзілі, як цені, галодныя, прыгнечаныя. Птушкі даўно перасталі там спяваць песні. Толькі каршуны кружыліся ў небе, каркалі крумкачы і наганялі нуду на душу людзей, невядомымі страхамі палохалі сэрца, розум.

Нават лес змяніўся: старыя дрэвы даўно згнілі і ляжалі ў зямлі, а новыя былі нізкія, крывыя, няўдалыя, — як сухотныя. Рэдка заглядалі туды хмары, і мала калі падаў дождж.

III

Насталі сухія гады. Апошні выдаўся такі год, што ні разу не падаў дождж за ўсё лета. Кожны дзень неба аставалася чыстым, ясным, гарачым. Усходзіла сонца, хутка сушыла расу, што блішчала ранкам, як слёзы на лісцях расліны. А сухі вецер гуляў над зямлёю, падымаў гарачы пясок, высмоктваў апошнія сокі з зямлі. Лес, поле, луг з гаротнаю мальбою пазіралі на неба, прасілі вады прагнаць сваю смагу. Дрэвы глуха шумелі і злівалі свой шум у адну доўгую, невядомую людзям песню. Жаласна ківаліся каласы ў полі, то кланяліся зямлі, то падымаліся да неба, нібы просячы ратунку.

Ніхто не ішоў ім на дапамогу, і яны без пары старэлі, жоўклі і без жыцця хісталіся на сухіх сцяблінках. Трава і кветкі ціхутка шапталі ветру аб сваёй нядолі. Цярплівыя камяні і тыя нылі ад спёкі і лопаліся. Сама зямля зморшчылася, як старушка, пака-

лолася і плакала. Яе слёзы апошнімі кропелькамі расы выступалі наверх, яе просьба белаватым туманам звисала над лесам і разносілася вятрамі па свеце. Пакутавалі людзі, сумавала зямля і ўсё, што расло і жыло на ёй. Неўзаметку падымаліся к небу іх слёзы, падымаліся не год і не два, а цэлыя вякі, а там недзе сплываліся ў адно месца. Тыя слёзы, горкія скаргі, усё гора зямлі — змяшаліся разам і завіслі над ёю страшнаю чорнаю хмараю.

IV

А дзе ж дзелася Жывая Вада?

Яна была пад зямлёю, яна паціхеньку размывала зямлю, прабівала сабе дарогу на вольны свет. Ніхто гэтага не ведаў. Не ведала і гара, што вісела над бяздонніцаю. А Жывая Вада чакала толькі шчаслівага здарэння, каб скінуць з сябе цяжар — праклятую гару, што са шчаслівага кутка зрабіла Мёртвае Поле.

І настаў такі час, што пралітыя слёзы перапоўнілі неба і паліліся назад на зямлю. Не ў сілах было само неба стрымаць тыя слёзы. Самі яны рваліся туды, дзе радзіліся, патроху падымаліся ўгору.

Людская жалоба, гора, пакута, усё няшчасце зямлі, што збіраліся тысячамі гадоў, паліліся цяпер са слязьмі адной хваляй.

Адвечная скарга грывела ў небе страшным голасам грому і калыхала ўсю зямлю; стогны людскія, якіх ніхто не чуў, блішчалі маланкамі, а слёзы цяклі халоднымі, чыстымі ручаямі на зямлю і ажыўлялі яе. Вада збіралася ў адну раку і дружна стала напіраць на гару.

Зрушылася гара; моц яе, камяні, градам сыпаліся ўніз. Арлы, каршуны, крумкачы, ястрабы, совы пазляталі з гары, каб запыніць ваду.

Пачула і Жывая Вада, што робіцца над ёю. Сабрала яна ўсе сілы свае і ўскалыхнула гару, як купіну. Яе падхапіла дажджавая рака. Страшны шум пайшоў па Мёртвым Полі.

Усё жывое дрыжала ад страху і чакала пагібелі. Але згінула адна гара. Пяском і дымам развеялася яна па полі.

Гневалася неба, бушавала вада, трэслася зямля. Ліліся рэчкі на кожнай разоры і зліваліся з Жывой Вадой.

Прайшоў страшны момант, і стала спакойна. Вада ўся злілася ў старое дно Жывой Вады, і жыццё, затрыманае праз доўгі час гарою, ізноў пайшло сваёю дарогаю, і ажыло Мёртвае Поле.

1. Якім паказаны ў творы *шчаслівы куточак белага свету*? Апішыце жыццё людзей у ім. Чым была для жыхароў краю рака Жывая Вада?
2. Што стала з тым слаўным краем, калі яго напаткала бяда? Падмацуўце свой адказ адпаведнымі радкамі з тэксту.
3. Раскажыце, як людзі спрабавалі выратавацца ад галоднай смерці. Што чакала іх на гэтым шляху?
4. Чаму жыхары назвалі сваю старонку Мёртвым Полем?
5. Прыгадайце, як ажыло Мёртвае Поле. Якія прыродныя сілы гэтаму дапамаглі? Вызначце кульмінацыйны момант у казцы.
6. У чым, на вашу думку, заключаецца алегарычны сэнс твора?
7. Падбярыце назвы да кожнай часткі гэтай літаратурнай казкі, падрыхтуйце сціслы пераказ твора.

Казка «Жывая Вада» — твор алегарычны.

Алегорыя — іншасказанне; мастацкі прыём, калі ідэя, думка, рыса характару раскрываюцца праз паводзіны жывёл, асаблівасці раслін, з'яў ці прадметаў.

Алегорыя дапамагае аўтару адлюстраваць самыя розныя падзеі, выказаць пэўныя думкі і нават пачуцці. Жывая Вада ў казцы — гэта алегарычны вобраз Беларусі, гісторыя жыцця грамадства.

У фальклоры і байках ёсць алегарычныя вобразы жывёл, птушак, прадметаў, якія выступаюць носьбітамі пэўных чалавечых рыс: баран — увасабленне тупасці, ліса — хітрасці, свіння — неахайнасці, конь — працавітасці, заяц — баязлівасці, асёл — упартасці і г. д.